

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.
CEINVE - KISK FF MU

Autořství
z historického úhlu
pohledu

V Brně 11. dubna 2014

Obsah

- Historický základ autorského práva
- Vývoj přístupu autora k dílu

Úvod

- Hlavní právní prostředky ochrany uměleckých děl
 - „Starý zákon“
 - „Nový zákon“

(autorské zákony v různých vydáních)

Autorské právo

- **copyright law**
- Odvětví práva, které se zabývá právními vztahy uživatelů a tvůrců tzv. autorských děl“ k příslušným dílům
- Tvůrci = například spisovatelé, hudebníci, filmaři, architekti, urbanisté programátoři aj.
- Prostřednictvím autorského práva stát poskytuje autorům po jistou omezenou dobu určitá výlučná práva k jejich dílu.

Autorské právo

- Je součástí tzv. duševního vlastnictví
- **NECHRÁNÍ** samotné *myšlenky* či *ideje*,
CHRÁNÍ pouze konkrétní díla, konkrétní *vyjádření* takových myšlenek, dílo v objektivně vnímatelné podobě.
- **Autorské dílo** = pouze jedinečný výsledek tvůrčí činnosti autora
 - **NE** námět, zpráva, informace, metoda, teorie, vzorec, graf, tabulka fyzikálních konstant, výstup počítačového programu apod. samy o sobě.

EU vs. právní řád ČR

- Směrnice vztahující se k ochraně duševního vlastnictví
- **Nejdůležitější Směrnice EP a Rady** 2001/29/ES ze dne 22. května 2001, o harmonizaci některých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti

Dílo – předmět autorskoprávní ochrany

- Podle § 2 odst. 1 věta první AutZ je předmětem práva autorského „*dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel a význam.*“

Tři znaky díla

- **a)** dílo musí být literární, umělecké nebo vědecké
- **b)** dílo musí být jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora
- **c)** dílo musí být objektivně vnímatelné
- (d) absence vyloučení z ochrany autorskoprávní

Artefakty vyloučené z autorskoprávní ochrany

- **Námět díla**
- Denní zpráva
- **Údaj sám o sobě** – myšlenka, postup, princip, metoda, objev, vědecká teorie, matematický vzorec, graf ...
- Hlavní problém autorského práva = **rozlišení ideje** (myšlenky) – tu chránit nelze, **a konkrétního autorského díla**, které je jejím vyjádřením
- „**jak moc a čím**“ si musí být dvě díla podobná, abychom o nich mohli uvažovat jako o plagiátu

Výjimky z ochrany podle práva autorského ve veřejném zájmu

- **a) Úřední dílo** - právní předpis, rozhodnutí, opatření obecné povahy ...

Státní symbol, symbol jednotky územní samosprávy a jiná **díla s veřejným zájmem** na vyloučení ochrany

- **b) Výtvořy tradiční lidové kultury**, není-li pravé jméno autora obecně známo, nejde-li o anonymní dílo a dílo pseudonymní
- **c) Politický projev nebo řeč** pronesená při úředním jednání

Historický vývoj ochrany uměleckých děl (OUD)

- Na počátku - k účelům OUD využívány právní nástroje primárně určené **k ochraně hmotných statků**
- Novodobé právní systémy konstituovaly právo autorské, stejně tak i další tvůrčí práva jako instrumenty sloužící **k ochraně nehmotných statků**

Antika

Antické Řecko a Řím

- „Oběh“ značného množství uměleckých děl
- Rozvinutá právní soustava, ale...
- Ani náznak vzniku autorského práva
- Výrobky nesoucí autorská díla jsou **běžnými předměty obchodu, VĚCMI** ve smyslu občanskoprávním, pojímanými výlučně hmotně

Antické Řecko a Řím

- Knihy = věci (jako např. stůl či kámen)
- Knihy = tyto věci tedy **předmětem obchodování** jako každé jiné
- Př.: Prodal-li autor svou knihu, dělo se tak zřejmě prostřednictvím **kupní smlouvy**. Tímto právním úkonem pozbyl tedy nejen právo vlastnické, ale i veškerá práva v dnešní době známá jako autorská.

Antické Řecko a Řím

- Zamlčování autora

- Řecký **epos**

Jméno básníka **se neuvádí**, protože epik **jen reprodukuje**, co mu o dávných věcech zvěstovala **Múza**

Antické Řecko a Řím

- **Uvádění autora díla**
 - Řecká a římská **poezie**
- Theognis svým veršům vtiskuje své jméno jako „pečeť“, aby je **chránil před krádeží** – a byl v tom napodobován
- Horatius – zakončuje první knihu sbírky *Epistulae (Listy)* **řečí k dílu**
- Vergilius – v některých dílech své jméno uvádí (*Georgika*), v jiných mlčí (*Aeneis*)
- Milón - uvedení jména **kvůli přímluvě**

Antické Řecko a Řím

- **Zamlčení** – jedinečná zdůvodnění

- Autor se odvolává **na pravidla slušnosti**
- Dílo se autorovi zdá příliš **špatné (nezpůsobilost)**

- **Zamlčení** bez zdůvodnění

„Ó papíře, kdyby se někdo ptal na jméno, řekni: můj autor byl neznámého jména“.

Antické Řecko a Řím

- Postupně společenské a právní názory uznávají, že **rukopis patří autorovi bez ohledu na vlastnictví materiálu**
- To však neznamenal uznání díla jako osobitého předmětu ani uznání nějakých (vlastnických nebo jiných) práv na dílo

Antické Řecko a Řím

- I nadále za jediný předmět právních vztahů uznáván pouze **hmotný rukopis**
- Autor se považoval za jeho vlastníka na základě **hmotné specifikace, tzn. popsáním materiálu**
- Proti neoprávněnému uveřejnění, rozmnožování nebo rozšiřování díla se mohl autor vlastnickými žalobami bránit pouze tehdy, pokud se tyto činy opíraly o neoprávněnou držbu nebo **detenci** rukopisu
 - Př.: Platón nic nezmohl proti svému posluchači Hermodorovi, který si zapsal jeho přednášky a potom je prodal na Sicílii.

Antické Řecko a Řím

- Ochrana proti plagiátorům
 - ještě omezenější
 - Bylo možné proti nim zasáhnout opět pomocí vlastnických žalob nebo pomocí **tzv. actio injuriarum** = všeobecná **žaloba na ochranu lidské důstojnosti a cti**
- **Př. použití žaloby** - když nebylo na díle uvedeno jméno autora nebo se uvedlo místo něho jméno jiného
- **Př. použití žaloby** - když se dílo šířilo se změnami, ovšem za předpokladu, že byla porušena čest autora

Antické Řecko a Řím

- Právní vztahy **mezi autory literárních děl a vydavateli**
 - řídily se **smlouvami** upravujícími nakládání s věcmi (rukopisy), tj. zpravidla kupní smlouvou, smlouvou o dílo, smlouvou darovací
- **Autorskou odměnu nahrazovala kupní cena** vyplacená za rukopis, pokud ho vydavatel nezískal bezúplatně

Antické Řecko a Řím

- **Díla hudební a dramatická**
- význam **veřejných soutěží**, byly odměňovány
- **Předpisy** zakazovaly měnit obsah divadelních her a inscenací (respektovaly tedy určité právo autora na uveřejnění díla i na jeho nedotknutelnost)
- = jakýsi prvopočátek autorské ochrany
- **ALE** prodejem rukopisu autor veškerá práva k danému dílu ztrácel

Antické Řecko a Řím

- **Postavení autorů - otroků**
- Podřadné postavení autorů-otroků, jejichž pracovní síla i oni sami plně náleželi pánům (...právní úprava řadila nesvobodné vedle ostatních majetkových kusů, především vedle dobytka a domácího zvířectva...)
- Páni ve svůj prospěch a často i pod svým jménem využívali výsledků tvorby svých otroků

Antické Řecko a Řím

- **Řecko – autoři děl dramatických**
- Pokud byla jejich tvorba všestranně podporována, autorům se vyplácely **odměny** a platilo se hercům
- **Předpisy o soutěžích:**
 - **Respektovaly** i jakési právo autora na nedotknutelnost díla
 - **Zakazovaly** totiž, aby se obsah díla při inscenaci měnil = počátek osobnostních autorských práv

Antické Řecko a Řím

- **Řecko – autoři děl dramatických**
- Zcela mimořádná situace, neboť divadelní představení v Athénách klasické doby neorganizuje soukromník, ale sám **stát**
- Stát činí divadlo **institucí po boku** svým politickým a právním orgánům

Antické Řecko a Řím

- **Postavení autorů – svobodných občanů**
 - Autor **odkázán na svého mecenáše**, pro kterého tvořil a od kterého mohl dostávat i odměnu
 - Jedinou ochranou v právním systému ochrana vlastnická - žaloba týkající se hmotného substrátu díla
- **Vydání díla bez uvedení jména autora** – autor se mohl domáhat ochrany jedině tehdy, došlo-li tím k zásahu do jeho občanské cti
- Této ochrany se mohli domáhat pouze plnoprávní občané

Antické Řecko a Řím

- Období starověku – velký rozkvět kultury, ale i lidstva jako takového
- I přes vyspělý právní systém (Řím) **autorské právo NENÍ známo**
- Velká kulturní díla tak vznikají a šíří se bez jakékoli možnosti autorskoprávní ochrany pro jejich tvůrce (paradoxně štěstí pro budoucí vývoj kultury?)

Středověk

Středověk

- **Většina kulturní tvorby úzce spjata s náboženstvím** (duchovní tematikou)
- Mnoho děl vzniká v klášterech, kostelech
 - Díla majetkem **církvě** - řeholníci jako členové řádu byli subjektivních práv zbaveni
- Díla určena pro vladaře, bohatého šlechtice nebo církev - od nich autor dostával autorskou odměnu

Středověk

- Uvádění vs. zamlčení jména autora?
- Časté je úplné zamlčení autorova jména
- Souvislost s předpisy duchovních Sulpicia Severa a Salviana (varují spisovatele před **hříchem** světské marnivosti)
- Zamlčení autora např. v italských právních předpisech

Středověk

- **Uvádění jména autora v díle**

- proto, „*aby na příměluvu posluchačů a čtenářů získal odpuštění hříchů*“, autor příležitostně jmenuje svého objednavatele

- Uvedení jména **s modlitbou nebo krycí formulí skromnosti**

- **Uvádění v tzv. závěrových formulích:**

„*Zde končí zvěst, již vypráví Tuoldus.*“
(z Písně o Rolandovi)

- Dokonce **kárání toho, že autor jméno neuvádí**

Středověk

- **Cechovní předpisy**

- Ovlivňovaly činnosti související s tvorbou a uplatněním děl
- Ochrana **BYLA vedena v zájmu vydavatelů** a jejich soutěže
- **NEBYLA vedena v zájmu autorů**

Středověk

- **Kopírování děl (plagiát)**
- Pro umělce **poctou**, když někdo jejich dílo kopíroval a předával dál – jasný důkaz, že se povedlo 😊
- *Po Evropě jezdili minnesengři, aby na hradech zpívali písně, které posbírali na svých cestách, a když se někde naučili jinou píseň, hned ji zařadili beztretně do repertoáru a jeli ji předvést tam, kde písnička nebyla známá a mohla by se líbit.*

Středověk

- Některé **nápady umělců** volně dále rozvíjeny a modifikovány
 - NENÍ to plagiátorství, ale projev ducha, fantazie a uměleckého génia
- Existují **psané předpisy**, jak správně kopírovat knihy
- <http://www.dsl.cz/clanek/2311-nejen-v-antice-bylo-kopirovani-dovoleno>

Středověk

Rozšíření knihtisku

- Zpočátku tiskařství svobodným uměním
- Postupně vzájemná **konkurence** vydavatelských podniků
- Potřeba dostatečnější ochrany velkých vydavatelství proti **PATISKU** těch menších

Středověk

- **Velká vydavatelství**
 - **NÁKLADNÁ** vydání **upravovaných antických textů**
- **Malá vydavatelství**
 - Menší náklad, lacinější vydání podle toho z velkého vydavatelství (bez kritiky a redakce)
- **Důsledek:**
 - volání velkých vydavatelů po začlenění do cechovní soustavy, NE už tiskařství svobodným uměním
 - **požadavek, aby se vydávání knih stalo privilegovaným a cechovně chráněným řemeslem**

Závěr středověku

- Rozmach obchodu
- Ochrana vydavatelů = tiskařů, nakladatelů byla provedena **dříve** než ochrana autorů

Novověk

Renaissance

- Vydavatelství a obchodování převážně s díly KLASICKÉ literatury od antických řeckých a římských spisovatelů
- Z našeho pohledu se jedná o **díla už VOLNÁ**

Renesance

- **Nejstarší autorskoprávní výsada**

= Privilegium z r. 1469

- Udělené Radou města Benátek Giovannimu di Spirovi na vydávání knih na území Benátek
- Další privilegia = na vydávání **KONKRÉTNÍCH děl** někdy udělována samotným autorům
- Privilegia zpočátku v Německu a Itálii

Renesance

- Privilegiem **se neuznávalo právo autora na autorství**, vyplývající ze svobody jeho duševní tvůrčí činnosti, **a právo na užití jeho výsledků**
- Autorské právo = přiznáváno výlučně jako **milost panovníka tomu autorovi**, kterému privilegium svědčilo.

Renesance

- **Příklad ochrany autorských práv v kartografii**

(První zmínka v českých zemích)

- *V r. 1561 si Martin Helwig, tvůrce tzv. Helwigovy mapy Slezska, při audienci u císaře Ferdinanda I. na Pražském hradě vymohl **tzv. imprimatur (povolení k tisku)** a také opatření, které zajišťovalo konfiskaci nelegálních kopií a pokutu za takové nakládání s mapou ve výši deseti hřiven zlata (tato pokuta rovnoměrně rozdělena mezi autora a panovníka)*

Cenzurní předpisy

- **Omezovaly** vydavatelská práva
- Někdy byla takovými předpisy **samotná vydavatelská privilegia** na vydání konkrétního díla
- *Příklad: Výnos královny Alžběty z r. 1559*

Oblast divadla

- Zásada platná **až do konce 19. století:**
- Tiskem vydané dramatické dílo může bez svolení autora inscenovat kdokoli, kdykoli a jakkoli
- **bez povinnosti** požádat autora o souhlas a bez povinnosti zaplatit mu honorář

Oblast divadla

- Autoři = ředitelé divadel (Moliére)
- Autoři = členové divadelního souboru (Shakespeare)
- Byli **zavázáni odevzdat svoji hru** na základě předchozí smlouvy
- Smlouva **zakazovala uveřejnit hru tiskem do doby, než divadlo hru plně nevyužilo**

Názory na patisky

- **Obhajování**

- **Renesance**

- Patisky je nutno dovolit z důvodu co největšího veřejného šíření děl

- Obhajoby patisků až do 19. století

Názory na patisky

- **Zákazy patisků**
 - Paralelně s obhajobami
 - Právní hodnocení: krádež, loupež, podvod
- **Zásahy proti patiskům** vedeny z pozice práva soutěžního, NE autorského
 - Vydavatelská privilegia zpočátku vydávána BEZ OHLEDU na SOUHLAS autora s uveřejněním díla, i když by to bylo ještě za života autora
 - Doložka o svolení autora s vydáním až postupně

Právo na autorskou odměnu

- Do poloviny 16. století ji **autoři nedostali v penězích**
- Patřilo pouze redaktorům za přípravu vydání antických textů = kánonu autorů
- Požadování peněžní odměny se přičilo morálce 😊
- Odměnou byly **autorské exempláře** děl, které autoři dostávali a jejichž hodnota byla značná (směna za jiné zboží)
- Dále odměnou od vydavatele **volné exempláře jiných autorů**
- Jinou možností peněžního zhodnocení díla bylo **dedikování**

Dedikační právo

- Důležité právo autorů - svobodná volba autora, kterou **naznačoval skrytou žádost o finanční dar** (skladatelé se tak snažili získat prostředky)
- Spory mezi autory a vydavateli (přivlastňují si ho)
= skrytá forma pochlebnictví, žebrání i vydírání
- Postupně velkým břemenem pro obšťastněného
- Důsledek:
 - 17. století – panovníci i města vyhlašují odmítání čestných exemplářů děl (drahé pozornosti)
 - Konec 18. století – dedikační právo vymizelo

Ochrana autorů versus vydavatelů

- Ochrana autorů **ZAOSTÁVÁ** za ochranou vydavatelů
- Příčina?
- Názor, že **autorovo nadání má sloužit všem**
 - Za dovolené považovány jakékoli zásahy do díla

Vývoj pojetí ochrany autorství

Průnik do pojetí ochrany autorství zapříčinila **teorie odvozená z přirozeného práva**

- Jednalo se o souhrn autorských práv vysvětlený pomocí **vlastnické teorie vycházející z autorova vlastnictví vlastní osoby**
- Z toho vyvozováno **i jeho vlastnictví věcí, které vytvořil**
- Privilegiální vydavatelská soustava ustupuje do pozadí
- **Práva autora** uznána jako **ZÁKLADNÍ**
- **Práva nakladatelská** uznána jako **ODVOZENÁ** od práv autorských

Autorské právo versus copyright

- **Kontinentální systém** – termín autorské právo versus práva odvozená nebo práva příbuzná
- **Anglosaský systém** – copyright ©

Termín copyright

- ©
- Anglosaské země
 - Právní oblast ochrany autorů, výkonných umělců, producentů, vysílatelů děl
- USA
 - V užším významu
 - **zahrnuje pouze práva k původním autorským dílům**, tedy práva autorů při tvorbě literárních aj. děl
 - **nezahrnuje ochranu výkonných umělců, producentů a vysílatelů** (pro ty jsou jiná práva)

Kořeny copyrightu

- Obyčejové právo
- **Zákon královny Anny z roku 1710**
 - *Výhradní právo a svoboda tisku knih pro autory a nabyvatele práv*
 - **Zákon chránil POUZE knihy a POUZE v angličtině**
 - Podmínka: své dílo musel autor registrovat u Papírenské společnosti před publikací (nevztahoval se tak na díla vydaná před tímto zákonem)
 - Práva trvala 14 let od prvního vydání
 - Žil-li autor, skončila vypršením čtrnáctileté lhůty, potom byla ještě jednou prodloužena o dalších 14 let

Ochrana jiných forem uměleckého vyjádření

- **Anglie 1842**
- Spisovatel a právník Serjant Talfourd
 - Parlament schvaluje Copyright Act vyjadřující dichotomii mezi ideou a jejím vyjádřením
 - **Autorská ochrana prodloužena na dobu života autora + sedm let po jeho smrti / 42 let od data vydání**

Historické pojetí autorského práva - závěry

- **Od počátku až do 19. století** je dílo pojímáno jako **VĚC**
- Zcizením přechází plně do vlastnictví nabyvatele=nakladatele
- Autorovi nezůstávají k dílu žádná práva (viz prodej hmotné věci)

Počátek 19. století

- Nauka i praxe si vynucují změnu pojetí
- **Základy osobněprávního pojetí autorských práv a jejich vysvětlení jako vlastnictví duševního**

Immanuel Kant

- Převratné učení ve vztahu k autorskému právu
- Žádal **přísné odlišování hmotného substrátu = rukopisu a díla samotného** (projev osobnosti, svobody, něco ryze osobní)
- **Dílo není zboží**
- Nikomu k němu nemůže náležet vlastnické právo

- Součástí obsahu autorského práva je také **osobní užívací právo** = nezcizitelné, jeho výkon však lze postoupit jinému
- Hegel, Schopenhauer

Monistická teorie aut. práva

- Na počátku Otto Gierke
 - **Autorské dílo je projevem osobní tvůrčí činnosti autora, je spjata s jeho osobou**
- **Monistická teorie = osobní a majetková stránka nerozlučně spjata**
 - Osobní právo nepřevoditelné
 - Převoditelnost pouze práva dílo užívat
 - Teorie nejvíce odpovídala zájmům autorů

Dualistická teorie aut. práva

- Konec 19. století
- Jednak práva **osobnostní** = **nezcizitelná**, časově neomezená
- Jednak práva **majetková** = **převoditelná**, zanikající po uplynutí stanovené doby

Teritorium a ochrana aut. práv

- Ochrana autorských práv lokálně omezena na **území státu, který ji poskytoval**
- **Rozlišování děl domácích a cizích autorů – otázka patisků**
- Osvícenský panovník **Josef II.**
 - ochranu domácích děl proti patiskům akceptoval
 - Ochranu zahraničních děl odmítl zabezpečit
 - **Kulturně politické cíle = laciný domácí patisk zahraničních knih je důležitý prostředek rozšíření vzdělanosti**
 - Zákaz patisku prospěje jen nakladatelům, ne zájmům lidu

Berlínská úmluva 1886

- Ochrana literárních a uměleckých děl
- **Mezník** pro mezinárodní ochranu autorského práva
- Československo přistupuje po 1. sv. válce

České území

- Skutečné autorské právo **po vydání císařského patentu z 19. října 1846**
- Poprvé vytvořeny zásady ochrany děl literárních, hudebních a výtvarných umění proti mechanickému rozmnožování a také veřejnému provozování
- Přihlíženo k právům autora
- Patent několikrát novelizován

Zajímavosti

- V roce 1996 vyhlásilo UNESCO 23. duben (pravděpodobný den narození a den úmrtí Williama Shakespeara) **světovým dnem knihy a autorských práv.**
- Zvláštní statut má ve Spojeném království Bible krále Jakuba – zatímco ve zbytku světa se již zpravidla jedná o volné dílo, ve Spojeném království je držitelem autorských práv Koruna a pro šíření je třeba povolení.

Zdroje

- Zpracováno především podle:
- HOŠÁKOVÁ, Radka. Autorský zákon – stanovení hranice etického a právního porušení. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, 2011. 44 s. Dostupné z http://is.muni.cz/th/342013/ff_b_a2/Radka_Hosakov_a_Bakalarska_prace.pdf
- PITELOVÁ, Olga. Vývoj a ochrana autorských práv v oblasti kultury. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, 2007.

Zdroje

- ŠALOMOUN, Michal. *Ochrana názvů, postav a příběhů uměleckých děl*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-793-6.
- VONDRÁKOVÁ, Alena. Uplatňování a porušování autorského práva v kartografii a geoinformaticce. Olomouc: Univerzita Palackého, Přírodovědecká fakulta, Katedra geoinformatiky, 2011. Dostupné z: http://www.prf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PrF-dokumenty/Rigo/Rigorozni_prace-VondrakovaA.pdf

Děkuji vám za pozornost. 😊

- pmazacova@gmail.com
- pmazacov@phil.muni.cz